БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. НОЯБРЬ 1 ВТОРНИК № 257 (4741)

Өртээ 20 коп.

Эр, херээжен колхозчулар, көдээ механизаторлар! Чер болгаш мал ажылынга комплексилиг механизацияны калбак нептередиңер, техниканы шиңгээдип алыңар, бүдүрүкчүлүг чорукту бедидеринге болгаш бодуңарның күш-ажылыңарны чиигедиринге техниканы эң дээре ажыглаңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл өөнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

АЖЫЛГА ЧОГААДЫКЧЫ ЭНЕРГИЯЛЫГ, БОТ-ИНИЦИАТИВАЛЫГ БОЛУР

«Чамдык эки ырларны чогаадып чоруур бот-тывыңгыр аныяк композиторлар база бар. Мен база-ла чамдык ырларны бижигиледим, оларны концерттерге ырлап, радиога дамчыда бээрге өөрүнчүг-дүр, ооң-биле эвээш биче-даа бол чонумга бараан болурун күзеп турар мен...» Бо болза Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта көдээ клуб эргелекчизи эш Хертек Чыганның чагаазындан одуруглар-дыр. Ажыл-агайның, культура фронтузунуң кандыг-даа адырларында ажылдап турар совет кижиге чонунга төлептиг бараан болурундан бедик чүве турбас болгай. Хертек дээрге, ындыг кижилерниң бирээзи-дир. Ол, эгелеп чоруур бот-тывыңгыр композитор болгаш баянист болурундан аңгыда, чон ортузунга культура-массалыг ажылдың организакчызы болбушаан, бот-инициативалыг, чогаадыкчы энергия-биле ажылдап турар.

Ооң эргелекчилээни клубта чоруттунуп турар бүгү хемчеглер колхозуна бүдүрүлгези-биле сырый холбашкан, ону болур-чогууру-биле дерип шимээн. Ында чеди чыл планының колкол көргүзүглерин болгаш колхоз бо чылын чү дээш демисежип турарының саннарын делген аскан. Ол ышкаш колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын чураан, алган хүлээлгелерин олар канчаар күүсеткенин база бижип каан.

Клуб — чон ортузунга культура-массалыг ажылды чорударынга партия организациязының кол даяныр чери апарган. Ында 8 кижи составтыг доктаамал ажылдаар агиткультбригада бар. Ооң киржикчилери бо чылын хову турлагларында болгаш фермаларда ажыл-ишчилерге 60 хире лекция, беседаларны чорудуп, концерттерни көргүскен. Олар чораан черлеринге агит-хуудустарны, «крокодилдерни» үндүреринге дузалажып турар. Клубта ырның, танцының, музыканың, бажың ажылының таалазы-биле бөлүмнер ажылдап, янзы-бүрү кежээлер үргүлүү бооп турар. Чоокта чаа көдээ ажыл-агайның мурнакчыларынга тураскааткан кежээ болган. Аңаа бо чылын бир инектен-не 1416 кг сүт саап алган мурнакчы саанчы Матпадак бодунуң дуржулгазын чугаалаан. Ооң сөөлүнде концерт болгаш массалыг оюннар болгулаан. Клуб кышка база багай эвес белеткенген.

Областың культура-чыдыышкын албан черлеринде бот-инициативалыг, чогаадыкчы энергия-биле ажылдап турар, онаашкан ажыл-херээнге мергежилдиг ындыг он-он кадрлар бар апарганын сеткил-ханыышкыныбиле демдеглээр херек. Оларга көдээ клубтар эргелекчилери: Кара-Сал Дамдын, Оюн Думбра, Каа-Хем райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Рябцева, библиотека эргелекчилери: Жукова, Очур болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Ыраалзажок чамдык культура албан черлериниң ажылдакчыларында ажылынга мергеживес, инициатива чок, чаа чогаадыкчы күүлдер дилеп тыварын ораалашпас кижилер база бар. Сүт-Хөл райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Метке шак-ла ындыг. Ооң ажылынга инициатива чок, шүпшең чоруундан районнуң көдээ клубтарында, библиотекаларында амдыгаа чедир таарымчалыг материалдыг баазалар тургустунмаан. Чыл санында оларны кышка багай белеткен турар. Бо чылын база-ла чаңгыс-даа клубта одаар ыяш белеткевээн. Ак-Даш суурда клубтуң тудуу ам 4 чылда үргүлүүн. Районнуң Культура бажыңыдан эгелээш, клубтарда бот-тывыңгыр уран күүл бөлүмнери ажылдавастаан, янзы-бүрү массалыг кежээлерни кончуг ховар организастап турар. Бир эвес эш Метке инициативалыг, организакчы байдалын илередип ажылдаан болза, Сүт-Хөл ышкаш улуг эвес районда эвээш санныг культура албан черлерин чоннуң культура хандырылгазының төвү кылдыр тургузуп болур турган.

Чамдык элээн инициативалыг ажылдап турган, ооң дугайын солуннарга бижип, радиога дамчыткылапкан соонда, баштайгы чедиишкиннерге «баш дескине» бээр эштер база бар. Тес-Хемниң Берт-Дагда көдээ клуб эргелекчизи эш Чорбаа ындыг. Ол, сөөлгү үеде шөлээлээш, хуусаазын эрттиргеш, клувунуң ажылын ээн каггаш туразы-биле аанап чораан.

Бо чугула ажыл-херекке кадрлар шилип алырда чамдыкта ёзу-барымдаалаашкынын болдуруп, ол ажылды чорудуп шыдавас хире, төлеп чок кижилерни киирип турарының фактылары бар. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта көдээ клубтуң ажылының элээн каш чылдарда экиживвээнинің бир чылдагааны ында. Ону дыка үр үеде моральдыг мөзүлшынарын оскунган Семис-оол дээрзи эргелекчилеп турган, адак соонда оор херек кылгаш шиттиргеп. Ындыг кижилерден кандыг эки түңнелди маңзарыл ынчаш? Ол таарымча чок чорукту СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, райкүүскомнуң культура килдизи дыка үр үеде эскербээнин база айтыр херек.

Чоокта чаа болуп эрткен РСФСР-ниң Дээди Совединиң III сессиязынга Россия Федерациязының көдээ чонунуң культура хандырылгазының байдалынын болгаш ону улам экижидер хемчеглерниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Партияның болгаш күүнеңиң политиказын күн бүрүде ханызы-биле тайылбырлаарынга, массаның медерелин болгаш күш-ажылчы идепкейин улам бедидеринче, колхозчуларның база совхозтар ажылчыннарының культура-техниктиг деңнелин бедидеринге, көдээ ажыл-агайның эртеминин болгаш практиказының чаа чедиишкиннерин тыңгээдип алырынга, социалистиг көдээниң мурнакчыларының чедиишкиннерин нептередиринге дээштиг дузаны оларга көргүзери—көдээге культура-чыдыышкын ажылынга бирги чергениң сорулгазы болур дээрзин сессия онза чугулалап айыткан.

Ол болза, областың культура-чыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларындан улам-на күжениишкиниг ажылдаарын негеп турар. Ынчангаш олар боттарының ажылынга чогаадыкчы энергиязын, бот-инициативазын илередип ажылдаар хүлээлгелиглер. Ынчаарга черчерде партия, совет органнар оларның эгелекчи инициативаларын чогуур өйүнде деткип, хүн бүрү тодаргай дузаны көргүзер ужурлуг. Манаа бир чугула күүл болза, боттарының билиг, мергежилин бедидеринге оларга дузалажыры болур. Ынчангаш областың Пушкин аттыг библиотеказының библиотекарларының бир чыл хуусаалыг курузун болгаш семинарларын организастап турары дег театрның чанынга клуб эргелекчилериниң, уран күүл удуртукчуларының база музыка школазының чанынга баянистериң курстарын, семинарларын организастаарын областың культура эргелели, ооң улустуң чогаадылга Бажыңы практикалаары эргежок чугула.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

МОСКВА. (СЭТА). РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң эөлчеглиг хуралы октябрь 28-те Н. Н. Органовтуң даргалаашкыны-биле эрткен. Смоленск областың ажылчы чоннарының бот-тывыңгыр хөй-ниити организацияларын Советтерниң ажылынга киириштирип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ол областың ажылчы чоннарының хөй санныг активтери чаагайжыды тудуушкун болгаш ногаанчыдылга талазы-биле ажылдарга, чуртталга фондузун камгалаарының болгаш септээриниң айтырыгларын шиитпиолээринге киржип турар. Ында 3500 ажыг кудумчу болгаш бажың комитеттери, культура-амыдырал тудуушкунунга, эмчилер участоктарынга дузалаарының чөвүлелдери ажылдап турар.

Хөй-ниитиниң бот-тывыңгыр чоруунуң чаа хевири—культура-амыдырал тургузуушкунунга дузалаарының чөвүлелдери—эрткен чылдың чайынында Починковск районнуң Прудхи суурунга тывылган. Олар культура-амыдырал тургузуушкунунуң чеди чыл планын күүседиринге идепкейлиибиле дузалап, чаагайжыды тудуушкуннарга болгаш ногаанчыдылгага чоннуң киржилгезин организастап, чурттакчылыг черлерни планнаарынга болгаш тудуп тургузарынга хөй-ниитиниң хыналдазын боттандырып турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде обласка техника-экономиктиг чөвүлелдерни тургузуп эгелээн. Оларның идепкейлиг киржилгези-биле бүдүрүлгениң бүгү-ле адырларында хөй күш үнер ажылдарның комплексилиг механизастаашкынының планнарын колхозтарда болгаш совхозтарда ажылдап кылып турар. Ындыг чөвүлелдерниң составында колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, дуржулгалыг механизаторлар, трактористер, комбайнерлер, бүдүрүлгениң мурнакчылары кирип турар.

Бо чылын Починковск районнуң Мурыгин көдээ Советтиң девискээринде күш-ажылдың университедин организастаан. Ооң сорулгазы болза колхозчуларның болгаш совхозтарның ажылчыннарының бүдүрүлгечи мергежилин бедидери, мурнакчы дуржулганы нептередири, көдээге культура-чыдыышкын ажылының деңнелин бедидери болуп турар.

«РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) улус судтарының сонгулдарының дугайында Дүрүмнү», сонгулда документилериниң хевирлерин Президиумнуң хуралынга база бадылаан.

РСФСР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсырының дугайында, хүндүлүг бижиктер-биле, «Иенин алдары» орденнер болгаш «Иенин медалы» медальдар-биле шаңнаарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны Президиум база чугаалажып көрген.

План күүсеттинген

Хову-Аксының автоажыл-агай коллективи КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга совет төлээлериниң ажыл-чорудулгазын танылжып, деткип турган, чеди чылдың ийиги чылының планын ноябрь 1-де күүседир деп социалистиг хүлээлгени алганнар.

Хову-аксычыларның коллективи алган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткеннер. Олар тонна болгаш тонна-километр талазы-биле планын октябрь 25-те күүсеткеннер. Бир тонна-километрге орулга 4 рубль 15 көпеекке өскен, а бир тонна-километрниң бот-үнезин 3 рубль 35 көпеекке чигеткен.

Бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседиринге чолаачылар Русанов, Данилов, Отев, Ящиков, Романовский болгаш септекчилер Калугин, Горин, Апыр-оол, Нагибин, Крапивин олар эки түңнелдерни чедип алганнар. Ам ол коллектив бо чылдың 4-кү кварталының планын декабрь 20-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган.

ЛЕНИН АТТЫГ КОЛХОЗТА

Колхозтуң ажыл-агайы улам-на сайзырап, мал ажылының продукциязын бүдүрери көвүдеп турар. Артельдиң ажыл-ишчилери бо чылын күүнеге 402 тонна эштти, 59 тонна дүктү, 108 тонна сүттү саткан.

Тудуг ажылынче колхоз улуг кичээнгейни салып келген. Бо чылын 160 өөреникчилер өөренир школаны, 30 уруглар турар садты, столованы тудуп, ажыглалга киирген.

Ч. КУУРАНМАЙ,
Тес-Хем район.

План күүсеттинген

Бир дугаарында Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң саанчызы эш **О. Шаңмак** санал берген. Ооң чугаалааны болза, бистиң Арыг-Бажы сүт-бараан фермавыстың саанчылары СЭКП ТК-ның ам болур декабрь Пленумунга чедиишкиниг ужуражыр дээш ажылдап турарлар. Бо чылын инек бүрүзүнден 2500 кг сүт саар хүлээлге алган болзумза, октябрь 20-ге чедир сагганым 1850 кг болган.

Бисте электросаалда болгаш электри чырыы бар, силос болгаш бөдүүн чемнер четчир. Ынчангаш инектерниң сүдү көвүдеп турар. Бистиң фермавыс бо чылын 99 тонна, 126 кг сүттү күүнеге саткан.

— Октябрь 20-ге чедир бир инектен-не 1733 кг, а ниити инектерден 17 тонна ажыг сүттү колхозума саап берген мен — деп, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозтуң саанчызы эш **К. Матпадак** саналынга чугаалаан. Инектиң сүткүр болуру кара чаңгыс эки ажаалгада, чемгерилгеде болур. Уксаазы экиживвээн инектерден канчап хөй сүттү саап алырыл деп чамдык саанчыларның чугаалап турары шын эвес. Мээң инектеримниң аразында хайнак инектер чүгле ийи, а ынчалза-даа саап турар сүдүм улам көвүдеп турар. Бистиң фермада өөредилгеде болгаш массалыг ажылдар багай эвес чоруп турар. Политөөредилгеде болгаш уран күүл бөлүмүнде шупту өөренип турар бис. Лозуң, плакат-биле шимелде эки, солуннар, номнар-биле чүмнеттинген бүс.

Бүгү мурнакчы күүлдерни ажыглаар

1960 чылда 65 инекти саар болгаш инек бүрүзүнден 2000 кг азы ниити инектерден чылда 130 тонна сүттү саар деп бедиткен хүлээлге алган Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң саанчызы эш **У. Яновлева** хүлээлгезин канчаар күүседип турарын болгаш бодунуң ажыл-дуржулгазын саналынга чугаалаан. 10 айларның дургузунда 107 тонна, азы инек бүрүзүнден 1712 кг сүттү саггаан. Чайын чиик өртектиг одарларга инектерни одарладып, көк сигенни, дусту беріп, хөй удаа суттарын, саалданы ол-ла одарлап чораан черинге «ГАЗ-51» деп машина-биле барып саап турган чорук сүттү көвүдеткен. Хөй сүт саап алыры саалданың техниказындан кол хамааржыр. 1959 чылдың январьда электромеханиктиг саалдага киргеш, баштай 20 — 30 инекти саап турган болза, ам 65 инекти саап турарын, ооң өөрү саанчылар база 40 ажыг инектерни кижи бүрүзү саап турарын болгаш мурнунда 219 инекти 16 кижи саап турган болза, ам чүгле 4 кижи саап турар апарганын оратор чугаалаан.

Инек саар херекселди, ылаңгыя ооң стаканнарын хынаары, чылыг сүт-биле арыглап чууру, ооң-биле кады эмиг дошпузун база чылыг сүт-биле чууру чугула. Хары угда үш инекти саап, бир инекти-ле 4 минутада, а чамдык инектерни 5—6 минутада саар мен. Саанчы кижи саап турар инектеринге каржыланмас болгаш оларның чаңын эки бөлири чугула. Мен инектеримниң шолазын адаарымга-ла олар боттары четкилеп келирлер болгаш саалдага кирер әәлчәән, кайда турарын билир апарганнар. Инекти саап турган үеде кормушкага ийи-үш үүс грамм чем турар, инекти саарда эмигни массаттаары эң чугула. Дошпуда стаканны ужулгаш база массаттааш, хол-биле арткан сүттү саап алыр, чамдык электросаалдага өөренмээн инектерни чоорту өөредир.

Инектерни баглавайн ажаар апарганы-биле мурнунда 100 инек кирер кажаавыска ам 175 инекти киирип, чаа кажаа тударынга үнер 150 муң рубльди камнап алган бис. Инектер сараатты боттары барып чип, сугну болүү-биле ижип турарлар. Бо бүгү хемчеглерни ап чоруткан-ының түңнелинде мурнунда бир центнер сүттүң бот-үнези 190 ажыг рубль турган болза ам 45 рубль чедир чиигээн. Мээң бодумнуң ажылымның бүдүрүкчүлүү 6 катап бедээн. Бодумга алган хүлээлгемниң 88,9 хуузун күүседип алдым. Ам декабрьда болдаар инектерим база бар. Ынчангаш хүлээлгемни чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседиринге бүзүреллдиг мен.

Ажыл-агай удуртукчуларының кичээнгейинге

— Бистиң фермада кандыг-даа механизастаашкын чоруттунмаан, электри база чок, инектерни карангы черге фонар чырыдып алгаш саап турар бис. Инектеривис чартык азыралда турар, чемгерилге нормазы тургустунмаан. Электри чырыы-биле бисти хандырарын болгаш өске-даа четпестерни чайладырының хемчеглерин албайн, совхозтуң удуртукчулары чүгле кээп көрүп каап турар— деп «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазының саанчызы эш **К. Хажыт** шүгүмчүлээн.

«Элегес» совхозтуң саанчызы эш **В. Чащина** бо чылдың тос айларының дургузунда инек бүрүзүнден 1824 кг азы ниитизи-биле 470 центнер сүттү саап алганын чугаалааш, ферманың ажылынче совхозтуң удуртукчуларының шоолуг кичээнгей салбайн турарын шүгүмчүлээн. Мурнунда электросаалда турган болза резина, электроэнергия четпес деп алгаш, апрельден бээр инектерни хол-биле-даа, электри күжү-биле-даа холуштур саап турар бис. Ам шуут хол-биле саалдага кирген. Электросаалдага бүрүн кирер дугайында совхозтуң удуртукчулары хемчег алза чогуур.

Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы эш **Бады-Назын** бодунуң фермазының аныяктарының күжениишкиниг ажылдап турарын чугаалавышаан, инектерни хайдактап саарынга чамдык саанчыларының, ылаңгыя зоотехник эш Достай-оолдуң хөөн чок чоруун шүгүмчүлээн. Бисте электромеханиктиг саалда база чок. Бо хуралда келген кол зоотехник эш Самбал болгаш өске-даа эштер моон түңнел кылып, бир янзы хемчег алза чогуур.

Хонукта 880 грамм немелде деңзи

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң быыза ажаакчызы эш **М. Горинова** бодунуң ажылының дуржулгазын чугаалаан. Ол бо чылын бодунуң азырап турар быыза бүрүзүн хонукта 880 грамм немелде деңзилиг кылдыр семирткен. Быыза баштайгы ийи-үш хүннерде иезинин аазын ижиртир. Чаш быыза төрүттүнген соонда 15 хонук иштинде арай аарычал, ылаңгыя ижин аарынга таваржы бээр болгулаар. Ынчангаш сүттү, саваларны арыглаар болгаш соок сүттү чаа саггаан сүт ышкаш кылдыр чылдып бээри чугула. Ооң ынай быыаага сиген, шай хандызы кончуг хоолулуг. Чиг дагаа чуургазын бээрге, ижин аарын белен болдурбас. Быыаларны дашытгаа агаарладыр, эки азыраар болза олар быыза ажаакчызын танышыр болгаш алызында барып чааш инектер болур.

Силос—хөй сүт ол

— 1959 чылда саанчылап киргенимниң баштайгы үезинде инектерим сүттенмейн турган. Ооң эки чемгерип, ылаңгыя кукуруза силозун хөйну бере берген соонда сүт көвүдеп эгелээн. Бо чылын бир инектен-не 1500 кг сүттү саар дээн хүлээлгемни октябрь 20-де ажыр күүсеттим—деп Чаа-Хөл районнуң «Найырал» колхозунуң аныяк саанчызы **Х. Анай** чугаалаан.

— Бистиң фермавыс бо чылын инек бүрүзүнге 120 тонна онаажыр кылдыр силосту белеткээн. Силос, ылаңгыя кукуруза силозу хөйде сүт өлбек болур—деп Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран фермазының саанчызы эш **С. Баукова** чугаалаан. Электри күжү-биле 30 ажыг инекти саап, тос айлар дургузунда 67 тонна сүттү сагганың болгаш 73 муң тонна сүт саар хүлээлгезин ажыр күүседип шыдаарын база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээни-биле саанчыларның болгаш бодунуң ажыл төлевириниң көвүдээнин эш Баукова уламчылап чугаалаан.

• • •

Чөвүлел хуралга ооң ынай СЭКП обкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи эш **Б. Долчанмаа**, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң саанчызы эш **К. Докпак**, СЭКП обкомунуң секретары эш **А. Попов** болгаш оон-даа өскелер санал берген-нер.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери областың бүгү колхозчуларынга, совхозтарның ажылчыннарынга, мал ажылының тускай эртемниглерине кыйгырыгны хүлээп алган.

Калмык болгаш Хакас улустарның байырлалы

МОСКВА. (СЭТА) СЭКП Теп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП Калмык обкомунга, Калмык АССР-ниң Дээди Совединиге болгаш Министрлер Чөвүлелинге чоруткан чагаазында, алдарлыг төөгүлүг хүн—Калмыкияга Совет эрге-чагырганың тиилээнинің 40 чыл ою-биле холбаштыр Калмык АССР-ниң ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга чүректиг ханызындан байырын чедирген.

Орденниг Калмыкияның ажылчы чоннары республиканың экономиказының болгаш культуразының улам ынайгы көдүрлүүшкүнү дээш моон сонгаар-даа идепкейлиг демисежир, чеди чыл планының онаалдаларын чедиишкиниг күүседирин хандырар, бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле кады коммунистиг ниитилелди тургузарының херээнге боттарының телептиг салыышкынын киирер дээрзинге бижыг бүзүреллди чагаада илергейлеп турар.

• • •

СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели кайгамчыктыг болуушкун—Калмыкияга Совет эрге-чагырганың тургустунганының 40 чыл ою-биле холбаштыр Калмык АССР-ниң ажылчы чоннарынга изиг байырын база чедирген.

• • •

Хакас автономнуг областың тургустунган хүнүнден бээр 30 чыл болганы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели партияның Хакас обкому болгаш облкүүскомунуң адрезинге байырлыг чагааны чорудуп, өөрүшкүлүг байырлал-биле холбаштыр Хакасияның ажылчы чоннарынга изиг байырын чедирген.

Коммунистиг тургузуушкунга Хакасияның ажыл-ишчилериниң кайгамчыктыг чедиишкиннерин байырлыг чагаага демдеглевишаан, СЭКП-ниң XXI съездизиниң салган төөгүлүг сорулгаларын күүседир дээш демиселге улам ынайгы чедиишкиннерни чедип алырын оларга күзеп турар.

Байырлалга уткуштур

Октябрьның 43 чыл болур байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиниг ужуражыр дээш, Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң № 1 хову бригадазы хайныышкынныг ажылдап турар. Бригада амгы үеде мал кажааларын болгаш малчыннарның чуртталга бажыңнарын тудуп, бодунга салдынган сорулгаларны боттандырып турар.

Бригада 400—400 баш хой турар 2 кажааны, 2 чуртталга бажыңын тудуп, ажыглалга киирген болгаш Чалама деп черде чаа кыштагның тудуун доозар четкен. Бригада эрги кажааларны база септеп, өдек-көржеңин коптарып турар.

Чурукта: областың саанчыларының чөвүлел хуралының бөлүк киржикчилери.

Фото С. Феоктистовтуу.

Чарышты удуртуп турары

Чеди чылдың ийги чылы—1960 чылда районуң мурнунда салдынган планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседир сорулга-биле, чылдың эгезинде көдээ Советтер боттарында бар аргаларны база курлавырларны санап көргеш, колхозтар баштаар черлери бүдүрүлге черлери-биле кады соцчарыштың чаа хүлээлгелерин ажыллан кылган. Ол хүлээлгелерде көдээ ажыл-агыйының продукцияларын көвүдедирин болгаш оларны күрүнеге садарын, үлетпүр продукцияларын бүдүрерин болгаш өске-даа үүлдерни тодаргайы-биле көргөн турган. Оон соонда райкүүском соцчарышты организастаар, оон күүселдезин хынаар талазы-биле көдээ Советтер даргаларының болгаш секретарыларының семинарын өрттирген. Социалистиг хүлээлгелерни оларның аразында солчурда Азас көдээ Соединге барып, колхозчуларның ниити хуралынга көргөн.

Кандыг-бир чаа ажыл-херектерни күүседир сорулгаларны планнап кылыры—ажылдың үгле эгези. А кол үүл болза, алдынган хүлээлгелерни херек кырында күүседири болур. Ынчангаш бистің көдээ Советтер соцчарышты квартал санында түннеп, сессияларга, күүскомнарга чугаалажып турган. Оон түннелинде район бо чылын күрүне мурнунга салдынган хүлээлгелерин болгаш боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күүседиринге эки өргүзүглелиг болган. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйда көскү эжижилгелер бар. Район бо чылын ниитиниң малынга чем белеткээрин сентябрь 10-да: силосту 110 хуу, сигенни 104 хуу күүсеткен. Күрүнеге эт, дүк, сүт садары пландан ажыр күүсеттинген. Колхозтар чыл төнчүзүнге чедир 40 тонна сүттү немей садарын хүлээнгеннер. Мал өстүрериниң планы эткен 9 айларда күүсеттинген. Октябрь бирге чедир бир инек бүрүзүнден 1273 кг сүттү саап алган ийикпе, азы эткен чылдың бо үезинге деннеарге 224 кг хөй сүттү бир инектен-не саап алган. «Совет Тывада» саанчы Хувааска Бараан бодунга быжыглаан 12 инектериниң бирээзинден-не 1574 кг сүттү саап алгаш, чылда алган хүлээлгезин октябрь 1-де күүседипкен. Ол ышкаш «Совет Тывада» Куку Бараан, «Май 1-де» Өпежик Кол болгаш өске-даа мергежилдиг саанчылар көвүдеп турар.

Көдээ Советтерниң соцчарыжынга бирги черде Азас көдээ Соведи (даргазы эш Сонайбан) чөрүп турар. Бо Советте сессияны болгаш хуралдарны чогуур хуусаазында чыып, аңаа колхоз бүдүрүлгезиниң чугула айтырыгларын активчилерниң киржилгези-биле шиитпирлеп, оларның санал-онаалдарынга даянып турар. Чижээ, сиген кампаниязы эгелээриниң мурнунда сессияга ук айтырыгны чугаалашкан. Тус-тус сигенчи звеноларга планныг даалгаларны бергеш, ону күүседирин организастаар депутаттарны болгаш активчилерни төмүйлаан. Сигенчилерниң ажылын он хонуктан түннеп, кайда-ла ажыл көшкай берген болдур, ынаар көдээ Советтің активчилерин чөрүдүп турган. Оон түннелинде «Совет Тыва» колхоз баштай бадылаан графигин бичин-даа үревейн, малга чем белеткээрин сентябрь 1-де дооскан. Сигенчи звеноларның ажылын удуртуп турган көдээ Советтің депутаты эш Дажырган Бараан ажылга организакчы чөрүүн көргүскен.

Төжүнүң байдалы-биле алырга, аң-алук тывыжы кол черни эзлеп турар. Бо чылын колхоз 1 миллион рубльдің өлүүн күрүнеге дүжаар. Амгы үеде 27 звеноларлыг 200 ажыг анчылар тайга, сыннарже аттанып унупкен. Азас көдээ Советтің даргазы эш Сонайбан бир звенону удуртур. Өске-даа чамдык активчилерни, депутаттарны анчы звеноларга быжыглаан.

Кедээ Советтерниң социалистиг чарыжын удуртур талазы-биле чамдык чедиишкинниг ажылдар кылдынган-даа болза, улуг четпестер барын миннир херек. Доора-Хемнин көдээ Соведи (даргазы эш Пастуков) чурттакчы чоннуң өртүзүнге организас-массалыг ажылды кошкак чөрүдүп турар. Коммунал тудугларының болгаш орук тудуунуң ажылдары баксыраан. Кандыг-бир үүрмек айтырыгларны, чижээ, шеф ажылын эгелээр дээнде, райкүүскомга кээп айтырыглар тургузар, бодунуң организастап болгу дег ажылын тыынгыр, эгелекчи арга-биле чөрүттүп турар.

Районуң мурнунда ам-даа шиитпирлеттинмээн чамдык айтырыглар: районуң үлетпүр комбинадының болгаш коммунал тудуг конторазының ажылын чоокка үеде чаа хевир-биле организастап, карылгалыг, багай ажылдап турар ол бүдүрүлгелерни эки шынарлыг продукция бүдүрер бүдүрүлгелер кылдыр әде тургужып турган. Ооң түннелинде район бо чылын күрүне мурнунга салдынган хүлээлгелерин болгаш боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күүседиринге эки өргүзүглелиг болган. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйда көскү эжижилгелер бар. Район бо чылын ниитиниң малынга чем белеткээрин сентябрь 10-да: силосту 110 хуу, сигенни 104 хуу күүсеткен. Күрүнеге эт, дүк, сүт садары пландан ажыр күүсеттинген. Колхозтар чыл төнчүзүнге чедир 40 тонна сүттү немей садарын хүлээнгеннер. Мал өстүрериниң планы эткен 9 айларда күүсеттинген. Октябрь бирге чедир бир инек бүрүзүнден 1273 кг сүттү саап алган ийикпе, азы эткен чылдың бо үезинге деннеарге 224 кг хөй сүттү бир инектен-не саап алган. «Совет Тывада» саанчы Хувааска Бараан бодунга быжыглаан 12 инектериниң бирээзинден-не 1574 кг сүттү саап алгаш, чылда алган хүлээлгезин октябрь 1-де күүседипкен. Ол ышкаш «Совет Тывада» Куку Бараан, «Май 1-де» Өпежик Кол болгаш өске-даа мергежилдиг саанчылар көвүдеп турар.

Кедээ Советтерниң соцчарыжынга бирги черде Азас кедээ Соведи (даргазы эш Сонайбан) чөрүп турар. Бо Советте сессияны болгаш хуралдарны чогуур хуусаазында чыып, аңаа колхоз бүдүрүлгезиниң чугула айтырыгларын активчилерниң киржилгези-биле шиитпирлеп, оларның санал-онаалдарынга даянып турар. Чижээ, сиген кампаниязы эгелээриниң мурнунда сессияга ук айтырыгны чугаалашкан. Тус-тус сигенчи звеноларга планныг даалгаларны бергеш, ону күүседирин организастаар депутаттарны болгаш активчилерни төмүйлаан. Сигенчилерниң ажылын он хонуктан түннеп, кайда-ла ажыл көшкай берген болдур, ынаар көдээ Советтің активчилерин чөрүдүп турган. Оон түннелинде «Совет Тыва» колхоз баштай бадылаан графигин бичин-даа үревейн, малга чем белеткээрин сентябрь 1-де дооскан. Сигенчи звеноларның ажылын удуртуп турган кедээ Советтің депутаты эш Дажырган Бараан ажылга организакчы чөрүүн көргүскен.

Төжүнүң байдалы-биле алырга, аң-алук тывыжы кол черни эзлеп турар. Бо чылын колхоз 1 миллион рубльдің өлүүн күрүнеге дүжаар. Амгы үеде 27 звеноларлыг 200 ажыг анчылар тайга, сыннарже аттанып унупкен. Азас кедээ Советтің даргазы эш Сонайбан бир звенону удуртур. Өске-даа чамдык активчилерни, депутаттарны анчы звеноларга быжыглаан.

Кедээ Советтерниң социалистиг чарыжын удуртур талазы-биле чамдык чедиишкинниг ажылдар кылдынган-даа болза, улуг четпестер барын миннир херек. Доора-Хемнин кедээ Соведи (даргазы эш Пастуков) чурттакчы чоннуң өртүзүнге организас-массалыг ажылды кошкак чөрүдүп турар. Коммунал тудугларының болгаш орук тудуунуң ажылдары баксыраан. Кандыг-бир үүрмек айтырыгларны, чижээ, шеф ажылын эгелээр дээнде, райкүүскомга кээп айтырыглар тургузар, бодунуң организастап болгу дег ажылын тыынгыр, эгелекчи арга-биле чөрүттүп турар.

Районуң мурнунда ам-даа шиитпирлеттинмээн чамдык айтырыглар: районуң үлетпүр комбинадының болгаш коммунал тудуг конторазының ажылын чоокка үеде чаа хевир-биле организастап, карылгалыг, багай ажылдап турар ол бүдүрүлгелерни эки шынарлыг продукция бүдүрер бүдүрүлгелер кылдыр әде тургужып турган. Ылаңгыя кедээ ажыл-агыйда көскү эжижилгелер бар. Район бо чылын ниитиниң малынга чем белеткээрин сентябрь 10-да: силосту 110 хуу, сигенни 104 хуу күүсеткен. Күрүнеге эт, дүк, сүт садары пландан ажыр күүсеттинген. Колхозтар чыл төнчүзүнге чедир 40 тонна сүттү немей садарын хүлээнгеннер. Мал өстүрериниң планы эткен 9 айларда күүсеттинген. Октябрь бирге чедир бир инек бүрүзүнден 1273 кг сүттү саап алган ийикпе, азы эткен чылдың бо үезинге деннеарге 224 кг хөй сүттү бир инектен-не саап алган. «Совет Тывада» саанчы Хувааска Бараан бодунга быжыглаан 12 инектериниң бирээзинден-не 1574 кг сүттү саап алгаш, чылда алган хүлээлгезин октябрь 1-де күүседипкен. Ол ышкаш «Совет Тывада» Куку Бараан, «Май 1-де» Өпежик Кол болгаш өске-даа мергежилдиг саанчылар көвүдеп турар.

Кедээ Советтерниң соцчарыжынга бирги черде Азас кедээ Соведи (даргазы эш Сонайбан) чөрүп турар. Бо Советте сессияны болгаш хуралдарны чогуур хуусаазында чыып, аңаа колхоз бүдүрүлгезиниң чугула айтырыгларын активчилерниң киржилгези-биле шиитпирлеп, оларның санал-онаалдарынга даянып турар. Чижээ, сиген кампаниязы эгелээриниң мурнунда сессияга ук айтырыгны чугаалашкан. Тус-тус сигенчи звеноларга планныг даалгаларны бергеш, ону күүседирин организастаар депутаттарны болгаш активчилерни төмүйлаан. Сигенчилерниң ажылын он хонуктан түннеп, кайда-ла ажыл көшкай берген болдур, ынаар кед

Октябрьнын 25. Хой ажылынын фермазынын бригадири Иван Михайлович Лебедев эртен эрте совхозтун конторазынга келгеш: — хойжулар кыштаанче көжүп эгелээн болгай. Дүүн шала туткан кажаавыстың тудуун дооспааже хоржок эштер, тос шакта аңаа четкен турар бис—деп, тудугжуларын далаштырып турган.

8 шак ажып турда, машина «Межегей» совхозтун суурундан үүнүп кен. Удатпанда-ла Бора-Дөстек чанында кыштагга чедип келгеннер. Ол черниң оъдунун элбээн бодааш, ында хойжу Кузар-оолдуң кыштаанын чоогунга хойжу Доптак-оолдуң Чодураа деп черге турган кыштаг кажаазын совхозтун тудуг бригадазынын 6 кижи составтыг звенозу көжүрүп эккелгеш, тудып турар. Хойжунун чуртталга бажынын тудуп дооскан болгаш ол хүн печказын кылып эгелээн. Тудугжулар эрги кажаанын хана курларынын аразын чингистеп, өптей салып, шуудап ажылдай бээрге, бригадир өске кыштагларда бажың чугайлаан, кажаалар септээн болгаш өске-даа ажыл кылган тудугжуларны, хойжуларны эргип чорупкан.

Шоол кырында хойжу Төгүстүн кыштазынга келирге, дүүн хүн хойжунун бажынын чугайлаан кыстар Оюн Өнермаа-биле Куулар Шекир бажыңны агарты чугайлаш, шалазын чүп каапкан болган. Ол орта бригадирниң сектили өөрүп, «дүүн орай эгелээн уруглар болгай, бөгүн ийи-даа бажыңны чугайлап болур турлар» деп иштинде боданган. Ол хүн уруглар Биче-Кудух деп черде хойжу Сыраттың бажынын чугайлай бергеннер. Бригадир аңаа келгеш:

— Эр-хейлер, улам эки ажылдап көрүңер. Силерге хойжулар өөрүп четтирдивис, уруглар дээр болгай. Ам-даа чугайлаар бажыңнар хойдур. Силерниң келириңер ырак боор дээш, хойжу Кузар-оолдуң кадайы Монгуш Өлчей бөгүн бажынын база чугайлай берди.

— Кызын ажылдаар бис, бригадир. Ол бажың чугайлап турар угбайга бистиң байырывысты дамчылып көөр силер.

Үстүкү-Өдек — «Межегей» совхозтун Улуг Шоол девискээринде кыштагларынын төп ортузу. Ол дээрге совхозтун сураглыг хойжузу Куулар Сүрүнчаптың кыштаа. Ында хойжунун чуртталга бажыны, хой, хураган кажаалары, культура базазы болгаш чунар бажын бар. Бригадир ону тавараан, кажаа тутканы өөрүнче чорүй барганда, бис ол төп кыштагга келдивис. Көк додарлыг тоннуг кижи хой кажаазынын эжиинде өдекти ыяш хүүрек-биле оваалай эшкен тур. Чеде бээривиске, бистиң таныырывыс хойжу Сүрүнчап болду.

Амыр-менди солушкан соонда, оон кыштаглаашкынга кайы хире белеткеттингенин сонуургап айтырдывыс.

— Кажааларымның көрженин чазын моон көжерде-ле коптарып каапкан мен. Ам ишти кургаг. Бо чылын Улуг Шоолга чайлааш, күзүн Кара-Сугга кезек хонгаш, ам Кудук деп черде кыштаглаарынга чоокшулап келдим. Хойларымның күш-чамы эки болду. Бригаданын кескен сигининден 7 сараатты бодум бөлүп тургустум.

— Өдекти кайы хирени бөлүп алдынар?

Хойжу өдекти долгандыр көргеш: —моон кайы хирезин хемчээп көрген чүве эвес, бо-ла кажаларны долгандыр оваалар шупту кургаг өдек болгай, ам-даа бөлер мен. Дуу ол дөннерде мээң белеткеп алган «хомур дажым» ол, кышты шыдаар боор-он—дээш, бедидир чыып үндүрген көрженнерже айытты.

— Кыштаглаашкынга ыяк белеткенген ышкаш-тыр силер, але?

Ийе, чүгээр ийин. Улуг харлыг эткен кыжын хорамча чок болган бис, ам черле белен тоовас боор бис. Олурар бажыңымның печказын эде кылдыргаш, чугайлаткаш, үш-дөрт хонуктан кыштаглаптар бис.

Эртен эрте келгеш, бо хиреде каш оваа өдекти бөле эжипкен, кажаа-хораазының эжиин ажыдып салгынаткан турар мындыг кижи кежээ малчын болбайн канчаарыл деп ол орта дораан-на бодай бердим. Хойжу Сүрүнчап бо чылын 100 хой бүрүзүнден 105 хураганны ап, совхозтун хоюнга 552 хураганны немээнин, ам ноябрь-декабрь айларда немежир хураганнар-биле 100 хой бүрүзүнден 130 хураган алыр хүлээлгезин күүсеп шыдаарынга бүзүрелдинн, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүк алганын бистиң-биле беседага база чугаалады.

Ында эрткен чылын культура базазы кылдыр ажыглап турган бажыңга баарывыска, плитаны чаа доозун каан болгаш ийи ооолдар: О. Седен биле С. Адыг-оол олар бажынның ханаларынга дранканы хап дооскаш, малгаштап эгелээн турлар. Ооолдар ол бажынны ийи хонукта штукатуралап доозар дээш тура дүшпейн ажылдап турарлар.

— Мону дүрген малгаштап доозункаш, демги бажың чугайлап турар кыстарны боже чалапкай бис аан—деп, О. Седен эжинче көргеш, баштактанып чугаалады.

Ол хүн тудугжулар хой кажаазының ханаларын орту эрти салып үндүрүпкен. Печник Г. Белозоров хойжу Доптак-оолдуң чаа көжүрүп туткан бажынының плитазының кол кезиин салып дооскан болгаш чүгле хоолайын артырган. Ол болза оон кыштагларга кылган 8 дугаар плитазы болур. Ам 3 плита кылыры арткан. Монгуш Өлчей бажынын чугайлап доозупкан. Демги уруглар ол хүн ийи бажыңны чугайлаанар. Ол хүн өске-даа хойжулар, ылангыя кыштагларда көжүп келген малчыннар, янзы-бүрү хой белеткел ажылдарын кылган.

Улуг Шоол девискээринин кыштагларының белеткелинге ажыл-ишчи хүннүң кол түнели мындыг болган.

Совхозтун оон өске-даа черлериндe кыштагларында тудуг бригадазынын тускай звенолары кажаларны тудуп, септеп турар. Хойжулар боттары кыштагларны белеткээринге киришкен, өдекти бөлген, боттарының чурттаар бажыңнарын септээн турарлар.

— Кыштаглаашкынга белеткелди доозар дээш ажылдап турарынар эки-дир. Ынчалза-даа моон өрте кылып ап болбас турган бе?

Борта хойжу Сүрүнчап боданмайын-даа харылады:

—Чүге болбас боор. Оода сиген, тарза ажылының үезинде каш кижини тускайлап тургузуп каан болза чүү дээр боор. Ынчан кыштаглаашкынга белеткелди бистиң даргаларывыс шуут уттупкан турган, харын бо күс эки болганы биске чаяан болду, бир эвес хар эрте чаапкан болза бо өдек кайын болдүнерил.

Ажылды чангыс талалаар деп чүве бо-дур. Ам орай-даа бол, бо хүннерде Улуг, Биче Шоолдарда кыштаглаашкынга белеткел ажылдары хайнымышкынныг чоруп турар, оон-биле кады малчыннар шуут көжүп кээп турар.

М. ЛЮНДУП.

Чуруита: үстүнде хойжу О. Сүрүнчаптың кыштаа. Солагай талазындан: чунар бажың, культура базазы, чуртталга бажыны болгаш артында азыглары көстүп турар хой, хураган кажаалары. Оон аданда бирги колонкада: С. Адыг-оолдуң культура базазы турар бажынны штукатурлап турары. Ортузунда ийи колонкада: хойжу Кузар-оолдуң кадайы Монгуш Өлчейниң бажынын чугайлап турары. Эн аданда: тудуг звенозунуң хой кажаазының ханазын салып турары. Кажаанын артында чаа көжүрүп туткан чуртталга бажыны.

Фотолар **С. Феоктистовтуу.**

Мурнакчы хойжу чугаалап тур

Чаан-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжузу Монгуш Сүсүгбей болгаш оон кадайы Монгуш Бюрюмаа улам бедик түңнелдер дээш аган хүлээлгезин ээлеп турарлар.

Мурнакчы хойжу өг-бүле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчаптың үлегерин эдерип, оон дуржулгазын ажылынга ажыглап тургаш, төрүүр 100 хой бүрүзүнден 150 хураганны алырын хүлээнген. Чыл иштинде хойнун ийи удаа оолдаашкынын хойжу өг-бүле организастаан болгаш одарладыышкынны чөп чорудуп, ажылынга эки көргүзүглерни чедип ап турар. Октябрь 1-ге чедир төрээн 492 хойларның 607 хураганнарын менди доруктурган болгаш хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алган.

— Мал болза чурттуң байлаа, амыдырал-чурталганың чечээ. Оон баш санып өстүреринче, продуктуун бедидеринче бистиң төрээн Коммунистиг партиявыс, Совет чазаавыс бистерни кыйтырып, ажыл-ишче улам хей-аът киирип турда, назы эдээн дөгүй берген болзумза-даа, холумнуң шынганнары чаягаар дыңзыгып кээр-дир. Амгы үеде империалистер чаа-дайынга белеткеним, бистин ыдыктыг Төрээн чуртувуска кыжанырын оралдажып турар. КНОнуң Кол Ассамблеязының XV сессиязының хуралынга тайбын дээш шылгарангай демиселчи, бистиң Совет чазаавыстың баштыңы Н. С. Хрущев бодунун төөгүлүг чугааларынга империалистернин, ылаңгыя америк агрессорларның тайбынга айыылдыг үүлгедиглерин сойгалап илередип, делегейге тайбыны хандырарынга саналдарын илергейлээн. Эш Н. С. Хрущевтүң чугааларын бүгү улус-биле кады детківишаан, тайбыны күш-ажылым-биле быжыглаар дээш күжениишкинимни кошкатпайн ажылдаар мен. Чыл төнчүзүнге чедир хүлээлгем күүсеттинген турар—деп Монгуш Сүсүгбей чугаалап орар.

Хойжу кыштаглаашкынга эки белеткенген. Кажаа-хораазынга аарсаар кылыгларны боду кылган, көрженин көптарган. Мал чемнериниң белеткелинге бодунун үлүүн база киирген. Улуг Октябрьнын 43 чыл ооюнун байырлалынга бодунун күш-ажылчы чедишкиннери-биле ужуражыр дээш эш Сүсүгбей, оон кадайы эш Бюрюмаа кызымаккай ажылдап турарлар.

М. СЕВЕН.

Четпестерни чайладыр

Партия чырыдыышкынында өөредилге Сут-Хөл районнуң бүгү черлериндe эгелээн. Бо чылын политиктиг өөредилгениң четкизи районда эдээн калбарган, кодээ ажыл-агыйның экономиказын өөренир бөлүмнер колхоз санында тургустунган. Пропагандист кадрларны шилип алырынче СЭКП райкому улуг кичээнгейни салганының түңнелинде, шыырак билиглиг, дуржулгалыг пропагандистер бөлүмнерни удуртуп турар. Кодээ ажыл-агый экономиказы өөренир бөлүмнериң пропагандистеринде колхозтар даргалары, бухгалтерлер болгаш тускай эртемниглер киргилээн.

Партия чырыдыышкынының янзы-бүрү бөлүмнеринде дыңнакчыларның саны өзүп, кичээлдерге идепкейи бедээн чорук политиктиг өөредилгениң системазын четчеларын шын чорутканын көргүзүп турар. «Алдан-Маадыр» колхозта кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир болгаш СЭКП төөгүзүн өөренир бөлүмнерде, райком чанында экономиктиг школада, райпода СЭКП төөгүзүн өөренир бөлүмде, «Ишкин» колхозта кодээ ажыл-агый экономиказы өөренир бөлүмде кичээлдер организастыг болгаш бедик деңнелде эртип турар. Бо черлерде партия организациялары болгаш бөлүмнериң пропагандистери кичээлдерни организастыг өрттирер дээш баш удур белеткенип турарлар.

Оон-биле чергелештир, районда партия чырыдыышкынының бөлүмнериниң ажылында улуг четпестер бар болуп турары өөредилгениң эгезинде-ле илереп турар. Киров аттыг колхозта партия организациязы (секретары эш Дыртык) бөлүмнериниң кичээлдерине кошкак сагыш салып турарындан ында СЭКП төөгүзүн болгаш кодээ ажыл-агый экономиказы өөренир бөлүмнериниң дыңнакчылары кичээлдерге кезик чедир безин чылыбайн турган.

«Бора-Тайга» колхозтун Ак-Дашта бригада төвүнде СЭКП төөгүзү өөренир бөлүмүнүң кичээлдээр черин ында библиотека кылдыр колхозта партком доктаадып каан. Хөрек кырында библиотеканын одаар ыяжы чогундан аңаа кичээлдээр аргажок болган. Баштайгы кичээлдерни школаның канцелярын «ачыланып» алгаш эртирген, ол хиреде-ле чырыткы чок, стол, сандай чедишпезинден чамдык кижилер шала кырынга олурар ужурга таварышкан болгаш баштайгы кичээлдің шынары куду болган. Бөлүмнүң дыңнакчызы, партия эге организациязының секретары эш Шыырап кичээлди организастаардан турчук, мырыңай келбээн, чамдык кижилер кичээл болурун билип турала үскен. Бөлүмнүң пропагандизи эш Хөөкүй-оол белеткел чок келгеш, КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязының материалдарын бажынга киргени-биле-ле чугаалап турган. Бо чорук Ак-Дашта партия эге организациязының секретары эш Шыыраптың, кодээ Совет даргазы эш Хакпаанактың, школа директору, пропагандист эш Хөөкүй-оолдуң политиктиг өөредилгени чугула көрбейн турарын херечилеп турар.

Ол ышкаш райпода партия организациязы чамдык коммунистерден билиг бедидер талазы-биле кошкак негелделиг болуп турар. Моон ужурунда коммунист эш Бюрбү эткен чылын 33 кичээлдерниң чаңгызынга-ла олурушкан, ам баштайгы ийи кичээлге база келбээн. Коммунист Анай өөрениринден шуут ойталап турар. Чамдык албан организация черлериниң удуртукчулары кичээл хүннеринде бөлүм дыңнакчыларын командировкаладыр чоруктар база бар.

Партия чырыдыышкынының өөредилгезинде илереп турар бо четпестерни дарый чайлаткаш, политиктиг өөредилгени удуртуруп партия организациялары эжиждер ужурлуг.

Х. БОРБАЙ-ООЛ,
СЭКП райкомунуң пропагандизи.

Ыдыктыг тураскаал

Бистиң Тываның девискээринге совет эрге-чагырга дээш 1918—1922 чылдарның үезинде эвээш эвес тулчуушкуннар болгулаан. Чоннуң ыдыктыг демиселинге идепкейлиг киржип, боттарының амызындан чарылган эштерни тыва улус ханы хүндүткел-биле кезээ-мөңгеде сактып чоруур. Областын Каа-Хем, Бии-Хем, Эрзин болгаш Таңды районнарында эдээн хөй тураскаалдарны оларга чон тургускулааш, ажлап хайгаарап турар. Областың чуртшинчилел музейи ол тураскаалдарны көрүштүг болгаш быжыг кылдыр чаарты кылдырып, оларга хамаарыштыр эртем-шинчилелдің болгаш чон ортузунга таныдылганың ажылдарын чорудуп келген.

Сентябрь 25-те улуг-хүнде Бии-Хем районнуң Өөкке эштер Степан Константинович Беспаловка болгаш Никифор Григорьевич Крюковка тураскаалдың чаартылгазының ажыдыышкыны болган. Даштан кылган, бедии 8 метр тураскаалды ында тургускаш: «Мында, 1918 чылдың майда ак-дөөрбечилерге араатанзыг ёзубиле өлүрткен коммунистер, Урянхай край Совединиң даргазы Степан Константинович Беспалов, край Совединиң чер килдизиниң эргелекчизи Никифор Григорьевич Крюков оларны хөөржүткен»— деп орус, тыва дылдарда алдын үүктер-биле бижээш, оларның дүрзү-хевирин алдыналчак будук-биле чуруп кылган.

С. К. Беспалов болгаш Н. Г. Крюков олар болза, Тывага Совет эрге-чагырганы тургузар дээш бүгү күжүн, амызын берген кижилерниң өөрү болур. Ынчангаш оларны чон кезээде хүндүткелбиле, ынакшыл-биле сактып чоруурлар.

С. К. Беспалов тарзачын өг-бүлеге төрүттүнген болгаш Красноярск хоорайга башкы семинарын дооскаш, Верхне-Усинск суурга башкылап турган. Революцияның эн-не кыптыгып турган үези 1917 чылда Усинск можунуң ажылчыннарының болгаш тарзачыннарның революстуг демиселин баштап турган большевиктерниң Усинск бөлүүнүң комитединиң даргазы болу берген.

1918 чылдың мөрт айда Тываның орус чурттакчыларының IV край съездизинин үезинде эрге-чагырга Советтерни апарган. Ол съездиниң организакчы сорук киирикчилериниң бираазы С. К. Беспалов турган, ол оон сонгаар-даа край Совединиң ажылдарынга идепкейлиг киришкец. Эгезинде ол Урянхай край Совединиң кежигүнү тургаш, удавайн край Совединиң даргазынга сонгуткан.

Н. Г. Крюков болза Самара губерниязындан Октябрь революциязының мурнунда 6 чыл бурунгаар чедип кээп, Енисей губерниязынга ажылдап турган. Хаан чазак дүшкениниң соонда ол өске большевиктер-биле кады ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ортузунга революстуг ажылды чорудуп турган. 1917 чылда край Совединиң съездизинге Кызыл чурттуг ажылчыннарның төлөзинге сонгуттурган.

1918 чылдың мартта оон болу чок черинге, Урянхай край Совединиң кежигүнүнге ону сонгаан. 1918 чылдың апрельде Минусинск Совединден Тываның чонунга дуза чедирери-биле чоруткан чепсектиг отряд-биле кады Крюков Тывага чедип келгеш, край Совединиң чер ажылының талазы-биле килдизиниң эргелекчизинге болгаш казначейинге ажылдай берген.

Контрреволюстуг кулактар Тывага баштайгы Советтерниң тайбың тургузукчу ажылын болдурбас дээш оралдажып, 1918 чылдың апрельде Өөкке, Туранга тура халыышкыннар үүлүргеннер. Край Соведи С. К. Беспаловту, Н. Г. Крюковту таныдылга ажылын чорудары-биле кызыл-гвардейжилерниң улуг эвес отрядыбиле кады ынаар чоруткан. Олар Өөкте чеде бергени болгаш ында байдалдың дугайын край Совединче телефон-биле дыңнадыр дээш бар чорда, кулак Микешиниң хөрииниң иштинге чаштынып чыткан дайзыннар оларны боолапканнар. Беспалов аттан өлүг чайлып кээп дүшкен, а Крюков аар балыглыны берген чыдырда дайзыннар соп өлүргеп. С. К. Беспалов ынчан чүгле 22 харлыг турган. Оларның ачы-хавыязын мөңгежиери-биле Кызыл хоорайның, Верхне-Усинск суурнуң болгаш Красноярск крайның хоорайларының чамдык кудумчуларын оларның ады-биле адагылаан.

Революцияның хөрөөнге амытынын берген Төрээн чурттуң алдарлыг патриотчуларының чырыткылыг турускаалдарын хөй ыдыктыы-биле кадагалаарлар.

Е. МЫНДРИМА.

Школа-биле харылзаа

Кодээ ажыл-агый механизациязының № 10 училищезинге хүндүскү кичээлдер доозулган. Училищенің курсантылары, спорчулар хостуг шактарында спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге шенелделерни күүсеткилеп турган.

Ол үеде училищеге Кызылдың № 6 школазының башкылары, өөреникчилери аалдап келгеннер. Кыска, хөлүг чугаа эгелээн. № 6 школаның төлөдекчилери училищенің курсантылары-биле кады октябрь байырлалынга янзы-бүрү программалыг концерти тургузар деп шиитпирлээнин чугаалааннар. Училищенің коллективи школа-биле харылзааны моон соңгаар улам быжыглап, кады ажылдаар сорулга-биле 1 тракторну школага берген. Ол ышкаш училищенің күш-культура чөвүдели школада күш-культура ажылынга дузалажырын хүлээнгеннер.

Училище биле № 6 школаның найыралдыг харылзаазы хүн тудум-на көскү апар чыдар. Школаның 20 ажыг өөреникчилери училищеге кээп, гимнастика болгаш акробатикага кичээлдеп эгелээнти тургузар деп шиитпирлээнин чугаалааннар. Училищенің коллективи школа-биле харылзааны моон соңгаар улам быжыглап, кады ажылдаар сорулга-биле 1 тракторну школага берген. Ол ышкаш училищенің күш-культура чөвүдели школада күш-культура ажылынга дузалажырын хүлээнгеннер.

Училище биле № 6 школаның найыралдыг харылзаазы хүн тудум-на көскү апар чыдар. Школаның 20 ажыг өөреникчилери училищеге кээп, гимнастика болгаш акробатикага кичээлдеп эгелээн-

Шекпеннің багында бе, шеверниң чевенинде бе

Бо чылдың август 4-те Кызылдың чурттакчызы М. Салчак он харлыг уруу Нинаны эдертип алгаш, хоорайда хөрөөжен улустар болгаш бичии уруглар хеви даараар черге чедип келген. Аңаа иешкилерниң аразынга мындыг чугаа болган:

— Удавас чараш тон кедер сен, уруум.

— Бо угбалар чүнү-даа даарап билир бе, авай?

— Ийе, чүнү-даа даараар, кончуг чараштыр даараар, ам көөр бис.

Даараныр черниң ажылдакчылары авашкыларның тон даарадыр дээн өзүн хүлээп алгаш:

— Августуң 15-те келир силер—деп мындыг болган. Иешкилер «четтирдивис» дээш чорупканнар.

— Көрдүң бе, уруум, ол хире улус боор, ай безин чедирбес даарай каптар-дыр.

Оон сөөлүнде иешкилер августуң 20-де чедип келгеннер, тон мүн-не хемчээринге чедир даараттынган. «Охалаай! Кончуг-ла эки даараныкчылар-дырам» деп иштинде өөрүп боданганнар.

— Сентябрь 6-да белен болган турар, ынчан кээп алыр силер — деп мастер идегедип чугаалаан.

— Ындыг-дыр, четтирдивис—деп байырлашкаш, база-ла чоруткаш, сентябрь 10-да чедип келгеннер. — Тон-даа белен. Иешкилерниң өөрөөни-даа аажок. Шевер угбай тонну эккелгеш:

— Че, кедип көрүңер—деп чалаан.

Өөрөөн Нина четтикпейн тоннун чеңин безин чаңдыр-соора кедип турган. Кеткеш, шинчип көрген—демги оорушку кайда дээр силер!

— Авай, бо чеңи чүге чолдак чүвел.

Авазы пат кайгап, «шевер» даараныкчыдан айтырган:

— Бо чүге мындыг чүвел, ынар?

— Хилиң черле долгая бээр чүве—дээш, мастер чырыын безин сырташ кылбаан.

Бо аразында иешкилерниң чанында база бир хөрөөжен өске даараныкчы-биле маргышкай турган.

Моозу чүге дыртык чүве боор, ынар?

Демги даараныкчы тургаш «сургаан»:

— Силер билбес-тир силер, шекпен черле ындыг-ла болур чүве болгай...

Хилиң биле шекпен даарааргa «чолдак», «долгай» болгаш «дыртык» апаар деп «ажыдыышкынны» ол даараныр черниң ажылдакчылары ынчаар кылганнар.

Оон соонда демги бертик-бежел тонну дедир ап алгаш, даараныкчы:

— Дараазында понедельникте келиңер—деп каан.—Иешкилер понедельникте чеде бээрге, кладовщик аараан.

— Тонунар белен. А сентябрь 26-да келиңер—деп «чарлык» болган.

Авашкылар тонун көрбөзе-даа, чүү-даа болза белен чүве, кай баарыл ол деп идегел-биле база-ла чанып кан. Оон-биле ам дөрт удаа дедир чанып турарлары ол.

Айыткан хуусаала чедип кээрге кладовщик «Силерниң тонунар менде чок» деп-тир. Иешкилер кайгап, быжыкчыга чеде берген. «Ынанганның бажын ыт чизин, ынгыржактын бажын өрт чизин» дээн ышкаш, тон ам-даа ол-ла долгай, эхти чолдак хевээр турбушаан болган.

— Ам канчаар улус бис—деп кайгап каанар.

Мастер халып чоруткаш, база бир ийи мастер чалап эккелгеш, демги долгай чеңни, саарзык эгинни үжелээ аарыг кижи дег шинчип көргеннер. Бираазы тургаш: «иштики додары шын эвес», өскези тургаш, «дашты кыскалай берген-дир» дишкен.

— Че, ам октябрьнын 14-те келиңер, ам-даа ындыг кончуг соовaан ышкажыл, ынчан черле болу бээр—деп каан.

Иешкилер ол-ла хуусаада база чеде бергеннер. Демги мастеривис тонну тудуп алган бо чедип келген.

Тоннуң чеңиниң долгашкаа бичии чүгээр болза-даа, бир чеңи кыска, бир эхти дыртык хевээр.

Ам канчаар боор, оларнын-биле чеже-ле мынчап турар дээш, иешкилер тонну алгаш, «хомудалын хойлап алгаш» чанып каннар.

Шак мындыг байдалдар чангыс бо дээр силер бе? Чок. Ол не 1959 чылда база бир уруунга кышкы тон даараткаш, 2 ай болганда алган, ол тону чагыг ёзугаар берген үлегер-чуруундан сыр өске, тар, хонтку ышкаш чүве болган. Ам канчаар боор, кыш-соок эгелээн, ноябрь айның төнчүзү турган. Иешкилер соокта корткаш демги тар тонун ап алгаш чанып кан.

База бир чижек. Суворов кудумчузунда даараныр мастерскаяга бо чайын хоорайның бир коллективи уран чүүл бөлүмүнүң концертке кедер театржыткан тыва тоннарын даараткан. 40 метр ажыг материалды сес кижи кедер тоннар кылдыртыры-биле чагаан. Мастер эш Потылицына сес кижини шуптуузун хемчээп алган.

— Кажан ийи дугаарын хемчээдип келир ирги бис, эш мастер—деп айтырган.

— Оон хөрөө-даа бар деппе. Оозун бис билгей бис аан—деп мындыг болган. Түңнелинде чүү болган деп?

Тоннар-даа белен, ам чүгле кеткеш ырлап, танцылазары арткан—деп өөрүнчүг медээ келген. Тоннарын кеткилеп көрген—хувурай-даа бөзин, мырыңай чиктиг тыва тоннар болган денер.

Национал областа даараныр бүдүрүлге чериниң эки национал хеп даарап билбези дыка-ла харааданчыг.

Бир эвес кылып билбези аргажок чүве болза, быжыкчы эш Потылицына чагыгны чүге хүлээп ап турганын кижи билбес-тир.

Продукцияның мындыг шынар чок, үрелиишкинниг боор турары чүдел? Азы оларда билиг, мергежил чок бе? Ындыг эвес. Бис бодаарывыска, ол даараныла чериниде чүгле продукцияның бедик шынары дээш демиселдің кошкаанда, а чамдык мастерлерниң кылган ажылынга харысалга чогунда болгаш чагыкчыларны хүндүлеп көрбезинде.

А чурт үлетпурунуң эргелели ол даараныла чериниң ажылының шынарын экижидериниче кичээнгей салыр өйү келбээн чүве бе?

Даараныла комбинадының дирекциязы болгаш оон түс-түс цехтериниң удуртукчулары бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын, чагыкчыларны хүлээп алырының культуразын моон соңгаар канчаар бедидер деп бодап турар ирги.

М. МАНЫЙ.

СУУРНУҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ МАНАП ТУРАР

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң төвүнде электрик станциязы апрель айдан бээр ажылдавайн келген. Суурнуң чурттакчылары частан эгелээш үргүлүү керосин лампалар ажыглап турар. Ол чорук колхозчуларның культурлуг, арыг-шевер чурттаарынга таарымча чок байдалдарны тургузуп, бажыңнар иштин ышталдырып турар.

Колхоз баштаар чери август айда «ТД—54» маркалыг ийи дизель моторларны салып алган. Оларны эптеп тургузары-биле Кызылдан келир тускай бригаданы ам 2 ай ажыр манап келген, а чаа моторлар колхозтун складында ажыглал чок чытпышаан.

Суурга Ильичиниң лампочкаларының база катап чайынандыр хып келирин колхозчулар четтикпейн манап тур.

К. САГАН.

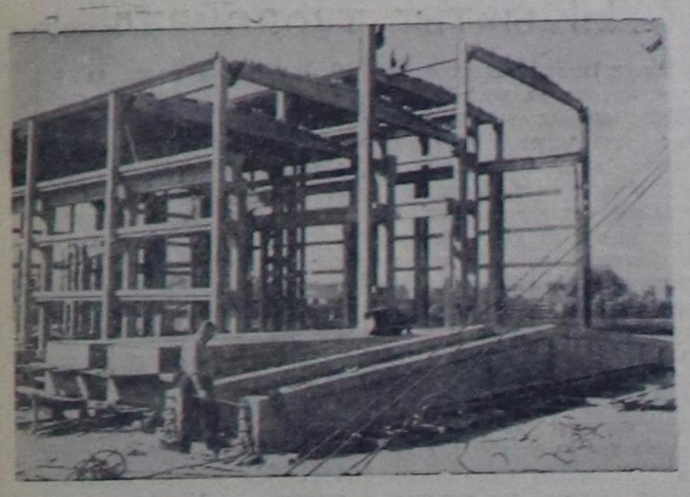

Герман Демократтыг Республикада химия үлетпүрү — улус ажыл-агыйының бир кол адыры болуп турар. Ол ам бүгү продукцияларның 15 хуузун үндүрүп турар. Химия кылыгларын бүдүреринің хемчээлиниң талазы-биле республика делегейде 7-ги черни, а чоннуң кижи санынга онааштыр бүдүреринің талазы-биле—ийиги черни ээлеп турар. Чеди чылдың дургузунда химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери 2-ден хөй катап көвүдээр.

Чурукта: Магдебургта кислород заводун тудуп турары.

Фото Центральбильдин.

Индонезияда совет делгелгениң чедиишкини

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Джакартада октябрь 16-да ажыттынган совет үлетпүр делгелгези улуг чедиишкиниг эртип турар. Совет эртемниң болгаш техниканың улуг чедиишкиннериниң дугайын херечилеп турар ол делгелгениң экспонаттарын найысылалдың болгаш Индонезияның өске-даа хоорайларының он-он муң чүрттакчылары эртенден орай кежээге чедир улуг сонуургал-биле магадап көрүп турарлар. 10 хүннүң дургузунда делгелгеге чартык миллион чыгам кижи чораан. Делгелгени көөр дээн кижилер үгле бүгү Ява ортулуктан эвес, харын база Индонезияның бүгү ортулуктарындан кээп турар.

Индонезия Республиканың күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң улуг-улуг ажылдакчылары — бирги министр Джуанда, информация министри Малади, Индонезияның Коммунистиг партиязының даргазы Айдит болгаш өске-даа кижилер делгелгеге чораан болгаш совет улустуң чогаадыкчы гениязының чедиишкиннерин бедин-биле үнелеп көргеннер.

Чоокта чаа Республиканың президентизи Сукарно, министрлер болгаш Индонезияның өске-даа албан кижилери делгелгеге чораан.

Секу Туреним чугаазы

КОНАКРИ. (СЭТА). Чоокта чаа демократтыг партияның Политбюрозу болгаш чазак хуу садыг компанияларының болгаш фирмаларының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралын чыылдырган. Гвинея Республиканың президентизи Секу Туре ол чөвүлел хуралга үүве чугаалаан.

Гвинея өлүр дээр дугайында буржуаз парлалганың хоозун бодалдары чуура шаптынган болгаш чүрт тускай хөгжүдениң оруунче кирген деп Секу Туре чугаалаан. Колониалдыг, хамаарылгалыг чоруктан хосталганындан бөөр Гвинея дыка быжыккан дээрзин Секу Туре тодаргай чижектер-биле көргүскен. Чүрттүң бюджеди Гвинея Францияның колониязы турган үеде бюджет-биле деңнээрге, үш катап өскен; көдээ ажыл-агыйның кол-кол культураларының бүдүрүлгези көвүдээн.

Күрүнениң хуу сектор-биле харылзааларының айтырыгына хамаарыштыр Секу Туреним демдеглээни болза, күрүне-биле харылзаалыг ажылдаарын күзеп турар болгаш ажылчорудулгазы чүртту хөгжүдеринче угланган садыгжылар чазактың болгаш демократтыг партияның бүгү талалыг дузаламчызына болгаш деткимчезинге идеген болур. Ынчалзажок чазак чүрттүң даштыкы-даа, база ол ышкаш иштики-даа садыынга контрольду мурнуку хевээр боттандырар апаар дээрзин президент немеп чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязы

ПОЛИТИКТИГ КОМИТЕТТЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының Политиктиг комитединде чепсегленнишкини дүжүрер дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажылга үргүлчүлеп турар. Октябрь 27-ниң эртенги хуралынга Белорус ССР-ниң төлээлериниң баштыны К. В. Киселев делегеренгей чүве чугаалаан. Кол Ассамблеяның пленумунга совет төлээлериниң баштыны Н. С. Хрущевтуң киргени чепсегленнишкини бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринің планы бирдей бирээ чокка тодаргай болгаш билдингир деп ол чугаалаан. Чепсегленнишкинни дүжүреринин айтырыын шиитпирлээринче боттуг болгаш тодаргай орук ында айыттынган. Кижи ниитилелиниң амыдыралынан дайынчаны кандыг-бир ырак келир үеде эвес, харын бистиң салгакчыларның амыдыралының үезинде-ле шуут чайладырын канчап чедип алырының оруун чепсегленнишкини бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринин совет планы айтып турар.

Чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарының чедиишкин чок болуп турарыны бүрүүзүн Совет Эвилелинче үүй каарын оралдажып турган АКШ-тың төлээлекчизиниң хоозун бодалдарын сойгалавышаан, белорус төлээлериниң баштынының медеглээни болза: чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны үскенинге чогум-на хөрөн АКШ өзулуг-ла буруулуг. Каттышкан Штаттар сөс кырында чепсегленнишкинни дүжүрери дээш саналдап турза-даа херек кырында чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында дугуржулга болбазын дээш бүгү-ле күженнишкиннерин салып турар-дыр.

АКШ болгаш барыын талахы чүрттар чепсегленнишкинни дүжүрерин күзевейн турар, үүе дээрге, ол чорук оларның тургузуп алганы агрессчи шериг блоктарының системазынга болгаш шериг чагыгларын улам ынай хөвүдедир, чепсегленнишкинни эндере бүдүрер деп негеп турар шериг концернериниң эрге-ажыктарына чөрүүп турар. АКШ-та 100 эн улуг көценнер 13—15 миллиард доллар түүнүг бүгү шериг чагыгларынын үштүң ийи кезиндеи хөйүн чыл бүрүде ап турарлар. Ядролуг болгаш ракеталыг бүдүрүлгеде ажылдап турар монополиялар чыл бүрүде 10—11 миллиард доллар продукцияны үндүрүп, аажок хөй түүнүг кончааларны ап турар. Сөөлгү чылларда америк шериг корпорацияларының кончаалары өске үлетпүр бүдүрүлгелериниң ортумаа-биле ап турар кончаларындан барык ийи катап ашкан. Амты үеде АКШ-тың шериг бүдүрүлгези эң-не хөй кончааны бөөр чер болуп турар. Үүгле сөөлгү сес чылдарның дургузунда АКШ чепсектиг күштерге 340 миллиард долларны чарыгдаан.

Шериг-үлетпүр монополиялары Каттышкан Штаттарның политиказынга аажок улуг салдарны чедирип турар.

Агрессчи шериг блоктарында кирип турар өске-даа барыын талакы чүрттарда байдал база-ла ындыг деп Киселев үргүлчүлеп чугаалаан.

Сонгу-атлантика блокта турар чүрттарның шериг чарыгдалдары 1949 чылдан 1959 чылга чедир үеним дургузунда 555 миллиард долларга четкен турган, ол болза делегейниң ийиги дайынының үезинде Барыын Европаның дайылдажып турган бүгү чүрттарының үндүрген шериг чарыгдалдарының хемчээлиндеи ажып турар.

Барыын талакы чүрттар чепсегленнишкинни дүжүреринің айтырыгларын шиитпирлээрин шыгыызы-биле көөрүү күзевейн, чепсегленнишкинчи дүжүрер дугайында чугаалажыышкынарны чепсегленнишкинни эндере бүдүрерин чажырып чаарына ажыглаарын үргүлчүлеп турар-дыр деп, Белорус ССР-ниң төлээлериниң баштыны демдеглээн. Үш чүрттарның—АКШ-тың, Англияның болгаш Италияның киргеи резолюциязы кандыг-бир үе-чадада чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле шыгыы доктааттынган хуусаларны-даа, тодаргай хүлээлгелерни-даа баш удур көрбейн турар-дыр деп Киселев демдеглээн.

Чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарның төөгүзүнге доктаагаш, Киселевтуң көргүскени болза, Совет Эвилели барыын талакы күрүнелериниң күзелдеринге уткуштур базымны кылган саныда-ла олар боттарыныи-на киргеи саналдарындан ойталап, чаа моондактарны идип үндүрүп келгенер.

Политиктиг комитет болза чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында керээниң кол принциптерин айыткан резолюцияны хүлээп алыр болгаш чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чаарткан комитетти шын угланыышкынче киирги дег директиваны бөөр ужурлуг деп Белорус ССР-ниң төлээлери санап турар дээрзин Киселев медеглээн. Бо чылдың октябрь 13-те совет төлээлериниң баштыны Н. С. Хрущевтуң киргени резолюцияны төлевилелинде ындыг принциптер бажыттынган.

Чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында ССРЭ-ниң чазааның баштыны Н. С. Хрущевтуң бо сессияга киргеи чаа саналдары улустарның күзел-соруунга бүрүү-биле дугжүп турар деп Киселев саналының түңнелинге чугаалаан.

Оон дараазында Грециянның төлээлекчизи санал бергеш, чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында керээниң кол принциптерин айытканы Совет Эвилелиниң резолюциязын хүлээп алырынга удурланган, ол принциптер «тодаргай эвес-тир» дээр чергелиг үүеин үк резолюцияны хүлээп албастың барымдаазы кылдыр ол үүлчүрүп турган.

БИРГИ КОМИТЕТТЕ

НЬЮ-ЙОРК, октябрь 28. (СЭТА). Октябрь 28-те Бирги комитеттің эртенги хуралына чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажылга үргүлчүлеп турган.

Бир дугаарында санал берген Гана Республиканың төлээлекчизи Квейнсон-Секки чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарны далаштыг катап эгелээрин болгаш чепсегленнишкинни дүжүреринің экономихтиг база социал айтырыгларын өөренип көөрүү оон-биле кады чорударынче кыйгырган.

Гананың төлээлекчизи ядролуг чепсектің шенелделерин соксадыры дээш саналдааш, КНО-нуң кежигүнери чүрттарның кыйгырыынга чөрүштүр Сахараның ээн черлеринге атомнуг бомбаның частыышкынын кара-туразы-биле чоруткан Францияны буруу шапкан.

Саналының түңнелинде Квейнсон-Секки күрүнелер аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның идеязын негеп турган.

Цейлониуң төлээлекчизи Малаласекера чепсегленнишкинни бүгү-ниити дүжүреринің айтырын шиитпирлээринің херээнге практиктиг базымнарны кылырының эргежок чугулазынга улуг күрүнелерни бүзүредиринче угландыр боттарының күженнишкиннерин каттыштырар деп, ядролуг чепсек чок бүгү-ле күрүнелерни кыйгырган. Чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң саналдары болза бо чугула айтырыгны шиитпирлээринге эң-не тодаргай программа болур деп Цейлониуң төлээзи демдеглээн.

Каттышкан Араб Республиканың төлээлериниң баштыны Лютфиниң медеглээни болза, Женевага онуң комитединиң чугаалажыышкыннары түнел чок болган дээш-ле бүгү кижилерни дүвүредип турар чепсегленнишкинни дүжүреринің айтырын шиитпирлээринге моон сонгаар күженнишкиннерни салбайн барып болбас. Оон туржук чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарны болдунары-биле дораан катап эгелээр ужурлуг деп ол үргүлчүлеп чугаалаан. Ук чугаалажыышкыннарны чугаалажыышкыннарның киржиччилериниң бодалдарының дүүшпейн турар үүлдериндеи эвес, а Барыын болгаш Чөөн үүктүң бодалдарының дүгжүп турар үүлдериндеи эгелээр ужурлуг.

Чепсегленнишкинни дүжүрерин боттандырарының байдалдарында контрольдуң болгаш инспекцияның кандыг-даа хевирин хүлээп алырынга Совет Эвилели белен дээр дугайында Совет чазактың инициативазынга КАР-ның төлээлекчизи байыр чедирип турган. Саналының түңнелинде Лютфи ядролуг чепсектен хостуг зоналарны тургузар дугайында Польшаның болгаш Гананың саналдарын, а ол ышкаш өске чүрттарга ядролуг чепсекти дамчыдып бөөрин болдурбас дугайында саналды деткээн, үүе дээрге, КАР-ның төлээлериниң бодалы-биле алырга, ол чорук чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарны бергедедип турар.

Голландияның төлээзи Схюрман бодунуң саналынга чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында айтырыгга барыын талакы күрүнелериниң турумжуң хамгалап турган болгаш Женевага онуң комитединге чугаалажыышкыннарының үзүлгениниң бурузун социалистиг чүрттарже чүүй каарын орадашкан.

Моон-биле комитеттің эртенги хуралы доозулган.

МУРНУУ ВЬЕТНАМДА БАЙДАЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Чоокта чаа Мурнуу Вьетнамга Нго Динь Дьеммнин өзу-чурумнуң тургустунганындан бөөр беш чыл оюнуң байырлалы дээр үүвени эрттирген.

Мурнуу Вьетнамга бодунуң тергиндээшкининиң беш чылдарының дургузунда Нго Динь Дьем америк акшаларны ажыглап турган, хөй санныг шериги, полицияны тургузуп, чүртту албадаашкынның лагерьлериниң тенниг демир удазыннары-биле куржап, америк тергиндээшкинге удур боттарының төрээн чүрттүн катап каттыштырары дээш демиселге көдүрлүп үнген патриоттуг күштерге удур массалыг шаажылалды калбартып келген.

Нго Динь Дьем «чер реформазы» дээр үүвеге чагдынып алган, бодунуң америк ээлериниң сүмезин, хайгааралын өзугаар, Удурланыышкынның дайынының үезинде демократтыг республиканың чазааның тараачыннарга тыпсып берген черлерин помещиктериң эжелеп алырын чоруткан. Оон түңнелинде черин хунаатган тараачыннар «көжүрүлде төптеринче» киир сүрдүрген болгаш ол төптер херек кырында албадалдыг күш-ажылче тараачыннарны киир чыгаан лагерьлер болуп турар деп, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының «Хок Топ» журналы бодунуң сөөлгү номериниге бижээн.

Мурнуу Вьетнамның экономиказы АКШ-тың, Францияның болгаш Японияның монополияларындан бүрүүнү-биле хамаарылгалыг дээрзин ол журнал демдеглээн.

Нго Динь Дьем Мурнуу Вьетнамның үндүрүг төлекчилериниң карманын улам хоозурадып турар. Мурнуу Вьетнамның сан-медээлерин өзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамда кижи бүрүзү 1955 чылда—529 пиастр (акшаны) 1957 чылда—719 пиастр, 1958 чылда—673 пиастр, 1959 чылда—681 пиастр үндүрүгү төлээр ужурга таварышкан. Чүртта ажыл чоктарның саны 1,5 миллион кижиге четкен. Бо чылын ажылчыннарның ажыл төлевирин база 5 хуу кудулаткан, ынчаарга өртек улгадыры үргүлчүлеп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга тураскааткан Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалының

ПЛАНЫ

КОЛОННА № 1—Хоорайның бүгү школаларының коллективтери. Чыглыр чери — Ленин кудумчузу № 7 школаның бажыныың чаны. Харылаар кижи эш Клюшин.

КОЛОННА № 2—Социалистиг чарыштың тиилекчилери. Чыглыр чери —Интернационал кудумчузу, музей бажыныың чаны. Харылаар кижи эш Балакин.

КОЛОННА № 3—Облоно, башкылар билии бедидер институт, хоорайның бүгү өөредилге черлериниң студентилери болгаш сургуулдары, бүгү курстарның дыннакчылары. Чыглыр чери — Культура парыгының эжиинде шөл. Харылаар кижи эш Шишигин.

КОЛОННА № 4—Областың чүрт үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелериниң, алгы заводунуң, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинің, туйбу заводунуң, областың харылзаа эргелелиниң, хоорайның харылзаа конторазының, облпрофэвилел болгаш областың профэвилелдериниң комитеттериниң коллективтери. Чыглыр чери—областың харылзаа эргелелиниң бажыныың чаны. Демонстрацияже Кочетов кудумчулааш, Интернационал кудумчулап кирер. Харылаар кижи эш Малышев.

КОЛОННА № 5—Автотрестиң коллективи, автосептелге заводу, чолаачылар школазы, 1-ги болгаш 2-ги чүк АТК-лары, пассажирлер АТК-зы, көдээ ажыл-агый транспортуну автобаазазының, орук тудуг эргелелиниң, машина-орук тудуушкунуң конторазы, даараныла комбинады, Көдээ электро конторазы, Кызылдың нефть базазының коллективтери, Чыглыр чери—Кызыл АТК-зының бажыныың чаны. Колонна культура болгаш дыштаныгланың паркче кирер эжик аксының шөлүн таварып чыскаалче кирер. Харылаар кижи эш Макаренко.

КОЛОННА № 6—Эьт-сүт үлетпүрүнүң эргелелиниң, хлеб заводунуң, колбаса фабриказының, хоорайның сүт заводунуң, пиво заводунуң болгаш сайгарыла базазының коллективтери. Чыглыр чери—аъш-чем комбинадының бажыныың чаны. Чыскаалче Октябрь, Кочетов, Интернационал кудумчулап кирер. Харылаар кижи эш Решетников.

КОЛОННА № 7—Областың садыг эргелелиниң, күрсадыг инспекциязының, областың хереглекчилер эвилелиниң, областың хереглекчилер эвилелиниң АТК-зының, белеткел эргелелиниң, хоорхэ-ниң, садыг кооператив школазының, главтекстильторг конторазының, садыг базазының коллективтери. Чыскаалче Щетинкин кудумчулааш Интернационал таварып кирер. Харылаар кижи эш Дажи-Норбу биле Аксельрд.

КОЛОННА № 8—«Тыва тудуг» трезиниң тудуг-монтаж эргелелиниң, редакцияларының, эртем-шинчилеп институдунуң, типографиянның, культура эргелелиниң, кинопрокаттың, музейниң, хөгжүм-шин театрының, болгаш кинотеатрларның коллективтери: Типография бажыныың чаныга чыглыр. Харылаар кижи эш Куренев.

КОЛОННА № 9—СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң, облпланының, ВЛКСМ обкомунуң, көдээ ажылагыйның область эргелелиниң, хлебпродуктулар эргелелиниң, СЭКП хооркомунуң, хооркүүскомнуң, ВЛКСМ хооркомунуң, уруглар садтарының, уруглар яслилериниң коллективтери. Чыскаалче Щетинкин болгаш Интернационал кудумчулап кирер. Харылаар кижи эш Неделин.

КОЛОННА № 10—Облкадык камгалал килдизи болгаш бүгү эмнелге албан черлери, аптека, банкылар, облфо, медучилище, сберкасса коллективтери. Чыглыр чери—Облкадык камгалал килдизиниң бажыныың чаны. № 9 колонна-биле кады кирер. Харылаар кижи эш Безродный.

КОЛОННА № 11—Даг экспедициязының база каттышкан экспедицияларының бүдүрүлгелери болгаш бөлүктериниң коллективтери. Чыглыр чери—даг экспедициязының эргелелиниң бажыныың чаны. Харылаар кижи эш Воровьев.

КОЛОННА № 12—Суд, прокуратура, хоорайның коммунал ажылагыйының, бус-турбина станциязының, областың коммунал ажыл-агыйының АТК-зының, областың культура болгаш хандырылга эргелелиниң, облпроектиниң, облсоциал хандырылганың, «Коммунтудуг» септелге тудуг эргелелиниң коллективтери. Чыглыр чери—облпроектиниң бажыныың чаны. Чыскаалче Кызыл партизан, Интернационал кудумчулап кирер. Харылаар кижи эш Соломатов.

КОЛОННА № 13—Аэропорттуң, ДОСААФ-тың, агаар станциязының, военкоматтың, балыкчыларның болгаш анчыларның эки-тура ниитилелиниң коллективтери. Чыглыр чери—ДОСААФ бажыныың чаны. Чыскаалче Интернационал кудумчулааш Ленин кудумчулап кирер. Харылаар кижи эш Волокитин.

Бүгү колонналар 9 шак 30 минута турда айыткан черлеринге келген турар. Колонналарны чыскаарын болгаш чыскаал үезинде колонналарның шимчээшкинин тударын эш Бардинге дагзыр. Чыскаал үезинде корум-чурумну тударын хоорайның шагдаа салбырының начальниги эш Кочетковка дагзыр.

ХООРАЙ КОМИССИЯЗЫ.

Областа АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн областа булуттагылап каап турар хүн болур. Чамдык черлерге хар чаар. Хат өй-тавында болгаш чоорту дынзыыр. Агаарның температураазы: областа—2 градус чылыгдан 3 градус соок, а Кызылга — 1 градус чылыгдан 1 градус соок.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Бөгүн

«ВЛКСМ-НИҢ 30 чылы» (улуг залга) «Миллион фунт-стерлинг өртектиг банк биледи»—12, 2.15, 4.15, 6.15, 9.15, 10.10 шактарда. (Биче залга) «Баштайгы шенелде»—5, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Улуг-идегел» — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК» «Кажан роза чечектелип турда...» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНДАН

деп кинону көрүнер.

СОЦИАЛИСТИГ ЧҮРТТАРДА

Чаа тудуглар

Мээн өөнүүм—моол төөгүү болгаш журналист Жодоб мынча диди: «Бир чыл, бүдүн чартык чыл мурнунда маная үүр турганын сактып тур силер бе? «Черле канчап уттур боор! Ыяш болгаш малгаш бажыннар сынмарлажы берген тургулааннар. Оларга —эьт хөй кагар кижилер болгаш хлеб быжырыкчылары, ногаа аймаа садар кижилер болгаш фотографтар, демир кылыр кижилер болгаш баш дүгү таарыырлар чүрттап турганнар. Бир талазы суг агар бугалыг, довурак-доозунуг шөлге садыгжылар болгаш садып алыкчылар, тергелер болгаш тевелер мөөннежип турган. Боже, чүк бүрүзүнден тар кызыы кудумчулар келген, олар бедик чудук херимнерлиг турган, а оларның ындынга кидис өглер болгаш саман бажыннар турганнар.

Ийет, бо бүгү мырыңай чоокта чаа-ла турган үүве, ынчалза-даа ол чорук үүгле улуг кижилерниң угаан-бодалынга артып калыр, асфальтылаттынган калбак-делгем туйбу ханаларлыг, амгы үениң улуг бажыннарында турар уруглар садтарынче ада-иелери өртениң-не аппарып турар бичии уруглар доругуп келгеш ындыг чорукту бодап-даа шыдавастар.

Моол Арат Республиканың найысылалы — Улан-Батор — Кызыл Маадыр хүн келген тудумна өкижип турар. Оон-биле кады бүгү чүрт база-ла чаа-чаа тудуглар-биле шыптынып турар. Кайгамчыктыг үүве тудугларның үүгле темпилериндe болгаш калбарып турарында эвес. Оон кол чугулазы болза, чүрттүң бүгү амыдыралын эде чаартып тургузар талазы-биле улуг ажыл социалистиг үндезинде болуп турар шак ол чоруктан тода кеступ турарында болур.

Бо чылын капитал тудуушкунга 280 миллион тугрикти күрүне бюджединден чарыгдаан турар. Бо кончуг улуг түү болур. Ол эрткен чылдагызындан 23 хуу хөй болуп турар. А 1957 чылда тудугга капитал салыышкын үүгле 95 миллион тугрик турган.

Чүрталганың чаа-чаа бажыннары туттунуп турар, оларже кижилер кидис өглериндеи кежүп кирип турар.

Моолда чаа бүдүрүлге бүрүзү —ол болза национал экономиканың хөгжүлдезинге улам ынай базым болур. Ол хөгжүлде уламна хөй адырларлыг болуп турар. Чүрттүң янзы-бүрү черлеринде далган тыртырар дээрбелерни, ыяш ажылдап кылыр заводтарны, тудуг материалдарының бүдүрүлгелерин тудуп турар. Чоокку чылларда 90 хире чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин тудар деп турар. Оларның аразында металлургия, цемент, алебастр заводтары, чаа нефть тывыжы, бажың тудар комбинат бар.

Моолда тудугжунуң профессиязы эн-не хүндүлүг тускай мергежилдериниң бирээзи. 30 ажыг муң ажылчыннар чүрттүн чаа тудугларында ажылдап турарлар. Оларның дыка хөй боттарының күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктары-биле сургжаанныр.

...Цогонуң удуртканы беш дашчыларның чедиишкиннериниң дугайын үш чыл бурунгаар бирле дугаар дыннаан бис. Олар моол аныяктарның чыгганы ажша-хөренги-биле Улан-Баторга тудуп турган аныяктар ордузунуң тудуунга ажылдап турганнар. Ынчан-на ук бригаданың дугайында чугаа чоруп турган. Цого сес чыл мурнунда он алды харлыг оол тургаш-ла Архангай аймактан Улан-Баторга чедип келген. Тудугжунуң ажылы аная таарышкан, оон бөөр-ле оон холдары-биле хөй-хөй муң туйбулар салдынган. Чеже хирени?—ону кым-даа санаваан, ынчалза-даа Цогонуң бригадазы чангыс ээлчег дургузунда 42450 туйбуну салган хүн эки билдингир. Хүн нормазы 1415 хуу күүсеттинген. Ол болза шылгарангай рекорд болган. Цогонуң бригадазынга өске дашчылар деңнежип, мурнакчы дуржулганы ажыглап турар апарганнар.

Алдарлыг тудугжу Цогонуң күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруун чүрт дээди шаннал—Сухэ-Батор ордени-биле шанвап демдеглээн. Бо чылын ону улусчу Моолдуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органы—Улустуң хуралының депутадынга сонгуп, улус аная улуг идегелди салган.

Чоокта чаа Моолдуң Араттың Революстуг партиязының Төп Комитеди болгаш Министрлер Чөвүлели тудуг ажылдарын организаттаарын болгаш планнаарын эки-жидер дугайында, индустриалдыг аргаларны тудугга нептередир дугайында доктаалды хүлээп алган. Ылаңгыя 1970 чылга чедир Моолдуң чонунуң кижи бүрүзүнге ортумаа-биле 9 дөрбелчин-метр чүрталга шөлү онаашкан турарының, а чоокку 15 чылда чүртта бүгү чонну чаагайжыдыр туттунган чүрталга бажыннары-биле хандырган турарының сорулгазын салып турар.

Тудугжу тускай эртемниглерни белеткээрин дыка калбартырын база айтып турар. Бо чылын Улан-Батор университединиң чанында тудуг факультедин тургускан. Тудуг техникуму организаттынган. Чеди чылдың дургузунда 380 тудугжу инженерлер болгаш архитекторлар, а 5 чылдың дургузунда — ийи муң чедир тудугжу техниктер белеткеттинген турар ужурлуг.

А. ДЕНИСОВИЧ.
(СЭТА).

«ШЫН» солунну чагыдып ап, номчуңар

«ШЫН» СОЛУННУҢ 1961 ЧЫЛДЫҢ ЧАГЫЛДАЗЫ ЧОРУП ТУРАР

«Шын» солунну чагыдып алырының өртээ:

12 айда 60 рубль.
6 айда 30 рубль.

Чагылганы харылзааның бүгү конторалары, салбырлары болгаш бүдүрүлгелерде, организацияларда, колхозтарда, совхозтарда хөй-ниити төлээлери хүлээп алыр.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының болгаш харылсалгалыг дежурныйының 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура-амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, лигажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00969. Чагыг № 2654. Культура эргелелиниң типографиязы.